

Lisää oikaisuja suomalaisen tieteen historiaan: pitkäaikaisin professori

Kerroimme katsauksessamme ”Oikaisuja suomalaisen tieteen historiaan”, että Gustaf Gabriel Hällström (1755–1844) oli Turun akatemian ja Aleksanterin yliopiston fysiikan professorina (1801–44) pisimpään professorina koskaan toiminut suomalainen (Pere ja Nyblom 2020). Vastineessaan Jaakko Anhava kertoo Helsingin yliopiston latinan kielen ja Rooman kirjallisuuden professorin Iiro Kajannon arvion, että Henrik Hassel (1700–76) on 48 virassaolovuodellaan pitkäaikaisin professori. Ehdokkaita voi olla useampiakin.

Tiedon Hällströmistä otimme Helsingin yliopiston oppihistorian professori emeritus Anto Leikolan artikkelista ”Gustav Gabriel Hällström” teoksessa *Kansallisgalleria – Suuret suomalaiset 1150–1850* (Leikola 1996). Artikkelin ensimmäisen jakson otsikko on ”Pitkä professorikausi”. Leikola päättää jakson (mt. 175):

Hällström sai virkanimityksen 25-vuotiaana 19.5.1801, ja kun hän piti oppituolin hallussaan kuolemaansa asti, hän tuli olleeksi professorina 43 vuotta – käytännössä oikeastaan 45 vuotta – eli pitempään kuin kukaan Turussa tai Helsingissä ennen häntä tai hänen jälkeensä.

”Oikeastaan 45” vuodella Leikola viittaa siihen, että Hällström toimi fysiikan professorin sijaisena lokakuusta 1799 lähtien virkaan nimitykseen 19.5.1801 asti (Holmberg 1993, 61; Klinge ja Leikola 1987, 689; Slotte 1898, 240) ja sen jälkeen 43 vuotta professorina kuolemaansa 2.6.1844 saakka.

Anhava (2020) toteaa kirjoituksessaan ”Pitkäaikaisin professori”, että Iiro Kajannon mukaan Hassel oli *de facto* 45 vuotta professorina eli Hällströmiä pidempään ja kysyy, onko Leikolan vai Kajannon (2000a, 204) tieto oikea.

Kaunopuheisuuden – – professoriksi nimitettiin 1728 Henrik Hassel, joka piti oppituoliaan hallussaan ennätyselliset 48 vuotta, aina vuoteen 1776, tosin kolme viimeistä vuotta virkavapaana.

Epäselvää on, kumpi on tosiallisesti hoitanut virkaansa pidempään. Kiitämme Anhavaa huomiostaan ja mielenkiintoisesta tietehistoriallisesta kysymyksestään. Tarkennamme tietoja, vastaamme kysymykseen ja pohdimme asiaa laajemmin.

Hällström vai Hassel?

Hällströmin viranhoito alkoi lokakuussa 1799 ja jatkui kesäkuun alkuun 1844. Tästä tulee muutamaa kuukautta vaille 45 vuotta. Tiedot Hasselin professuurin pituudesta ovat epätarkkoja ja vaihtelevat. Edvard af Brunér (1856) on kirjoittanut Hasselin elämäkerran. Siitä löytyy tarkkoja tietoja: professorin tehtävään Hassel valittiin 23.5.1728 ja nimitettiin 3.9.1729. Hassel pyysi virkavapautta loppuvuodesta 1774, ja se myönnettiin 16.1.1775 eliniäksi (mt. 179, 202.). Hassel kuoli 18.8.1776 (Kajanto 2000b). Oppituoli oli siis osoitettu Hasselille 23.5.1728–18.8.1776 eli yli 48 vuotta. Lyhimmillään tulkittuna Hassel hoiti virkaa 3.9.1729–16.1.1775 eli runsaat 45 vuotta. Miten virkakautta arvioidaan näistä tiedoista, Hassel oli professorina pidempään kuin Hällström.

Pitäisikö Hasselin virkakauden katsoa alkaneen 23.5.1728 vai 3.9.1729? af Brunérin kanssa sopusoinnussa on *Biografisen nimikirjan* (Suomen historiallinen seura 1883, 280) tiedot, joiden mukaan Hassel nimitettiin professoriksi vuonna 1729 ja jäi virkavapaalle vuonna 1775. Toisaalta Ivar Heikel (1896, 170, 179) kertoo Hasselin tulleen kutsutuksi tai nimetyksi (*utnämnd*) professorin virkaan 23.5.1728 sekä saaneen virkavapauden 16.1.1775 ja Henrik Gabriel Porthanin (1739–1804) tulleen määrättyksi tehtävää hoitamaan. Myöhemmin Heikel (1940, 151, 155 ja 243) toteaa Hasselin tulleen nimetyksi vuonna 1728, toistaa muuten samat tiedot ja kuvaa virkavapauden olleen sellainen, että ”hän sai tehdä mitä, milloin ja miten paljon tahtoi, samalla nauttien kaikkia virkaetuja”. *Svenskt biografiskt lexikonissa* (Mustelin 2020) todetaan Hasselin professorikaudeksi 23.5.1728–16.1.1775. Turun akatemian konsistorin pöytäkirjojen mukaan Hasselia on tituleerattu professoriksi pöytäkirjoissa 17.8.1728, 31.5.1729, 11.6.1729 ja 2.9.1729 ja Hassel on osallistunut professorina konsistorin kokouksiin 23., 26. ja 27.6.1729 sekä 4.7.1729 (Car-

pelan 1948).¹ Kaikki päivämäärät ovat ajalta ennen virkaan nimittämistä 3.9.1729. Pöytäkirjojen perusteella virkakausi on ajateltavissa alkaneeksi valituksi tulemisesta 23.5.1728, ja niin on useimmissa lähteissä tehty. Näin tulkiten Hassel hoiti professorin virkaa 23.5.1728–16.1.1775 eli lähes 47 vuotta.

Yksikään perehtymämme lähde ei vahvista Kajannon kertomaa, että Hassel olisi jäänyt virkavapaalle vuonna 1773 kolme vuotta ennen professuurinsa päättymistä eli kuolemaansa 18.8.1776. Esimerkiksi Klingen (1987, 162, 1990, 54 ja 2010, 155) mukaan Hassel toimi professorina 48 vuotta muttei viimeiset kolme vaan puolitoista vuotta virkavapaana. Klingen näkemys professuurivuosisista on ajanjakson 23.5.1728–18.8.1776 mukainen ja tieto virkavapauden pituudesta yhtyy *Biografisessa nimikirjassa* todettuun. Kajannon toteamus kolmen vuoden virkavapaudesta saattaa liittyä siihen, että Heikel (1894, 178–179) kertoo Hasselin saaneen kanslianeuvoksen arvonimen 27.3.1773, tulleen vanhaksi ja ryhtyneen pohtimaan luennoinnin lopettamista muttei kokonaan viran hoitamista.

Klinge ja Leikola (1987, 597) kirjoittavat, että kaunopuheisuuden professorin virkaan tuli 1728 Hassel ”38 vuodeksi”. Vuosimäärä on lasku- tai painovirhe. Se on mahdollinen selitys Leikolan (1996) väärrälle käsitykselle Hällströmin pisimmästä professorikaudesta.

Kolmas ja neljäs ehdokas

Pisimpään virassa olleen professorin kisaan on kolmaskin ehdokas. Wikipedian (2020) ja Yle Uutisten (2009) mukaan Tampereen yliopiston tiedotusopin professorina 38 vuotta 1971–2009 toiminut Kaarle Nordenstreng oli eläkkeelle jäädessään Suomen pisimpään virassa ollut professori. Tieto saattaa pitää paikkansa, jos pohditaan itsenäisyyden aikaa. Itse arvioimme mielellämme suomalaisen tieteen historiaa pidemmällä aikajänteellä.

Kilvan pitkäaikaisimmasta professoriudesta voi avartaa uriin eri yliopistoissa. Filosofin Jaakko Hintikka oli Helsingin yliopiston käytännöllisen filosofian professori 1959–1970, Stanfordin yliopiston professori 1964–1981, Suomen Akatemian tutkijaprofessori 1970–1981, Floridan valtionyli-

1 Pöytäkirjoja ei ole julkaistu vuodesta 1763 eteenpäin eli Hasselin virkakauden lopun ajalta.

opiston professori 1978–1990, Bostonin yliopiston professori 1990–2014 ja vieraileva professori eri yliopistoissa 1962–1974 (Pihlström 2015). Hintikka oli professori siis noin 55 vuotta. Näin katsoen Hintikka on ylivoimainen voittaja kunniakkaas-
sa mittelyssä pisimmästä professoriurasta.

Lähteet

- Anhava, J. (2020): Pitkäaikaisin professori. *Tieteessä tapahtuu*, 38(2), 58.
- af Brunér, E. (1856): Henrik Hassel. Teoksessa *Finlands minnesvärde män. Samling af lefnadsteckningar. Andta bandet, häft 2*. Frenckell. Helsinki. (Artikkelin kirjoittajaksi on merkitty B—r. Kirjoittaja on Ivar Heikelin [1894, 167] mukaan E. af Brunér.)
- Carpelan, T. (1948) *Turun akatemian konsistorin pöytäkirjat XX 1726–1731*. Frenckellska tryckeri. Helsinki.
- Heikel, I. A. (1894): *Åbo universitets lärdomshistoria. 5. Filologin*. Svenska litteratursällskapet i Finland, XXVI. Helsinki.
- Heikel, I. A. (1940): *Helsingin yliopisto 1640–1940*. Otava. Helsinki.
- Helsingin yliopiston keskusarkisto (2020): Professorimatrikkeli 1640–1917. <https://www.helsinki.fi/fi/yliopisto/yliopistomatrikkelit> (haettu 23.5.2020).
- Kajanto, I. (2000a): *Latina, kreikka ja klassinen humanismi Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Kajanto, I. (2000b): Hassel, Henrik. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002295> (haettu 23.5.2020).
- Klinge, M. (1987): Yliopisto instituutioon. Teoksessa M. Klinge, R. Knapas, A. Leikola ja J. Strömberg: *Kuninkaallinen Turun Akatemia 1640–1808*. Otava. Helsinki.
- Klinge, M. (1990): *Professoreita*. Otava. Keuruu.
- Klinge, M. (2010): *A European University. The University of Helsinki 1640–2010*. Otava. Keuruu.
- Klinge, M. ja A. Leikola (1987): Oppi ja tiede. Teoksessa M. Klinge, R. Knapas, A. Leikola ja J. Strömberg: *Kuninkaallinen Turun Akatemia 1640–1808*. Otava. Helsinki.
- Leikola, A. (1996): Fyysikko ja yliopistomies Gustaf Gabriel Hällström (1775–1844). Teoksessa A. Tiitta ym. (toim.): *Kansalliskalleria. Suuret suomalaiset. Sääty-yhteiskunnan Suomi (1150–1850)*. Weilin+Göös. Porvoo.
- Mustelin, O. (2020): Henrik Hassel. *Svenskt biografiskt lexikon*. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/12628> (haettu 26.5.2020).
- Pere, P. ja J. Nyblom (2020): Oikaisuja suomalaisen tieteen historiaan. *Tieteessä tapahtuu*, 38(1), 42–46.
- Pihlström, S. (2015) Hintikka, Jaakko. *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007235> (haettu 31.7.2020).
- Slotte, K. F. (1898): *Åbo Universitets lärdomshistoria, 7. Matematiken och fysiken. Matematikens och fysikens stadium vid Åbo universitet*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, XXXVII. Tidnings- & tryckeri aktiebolagets tryckeri. Helsinki.
- Suomen historiallinen seura (1883): *Biografinen nimikirja*. G.W. Edlund. Helsinki.
- Wikipedia (2020): Kaarle Nordenstreng. https://fi.wikipedia.org/wiki/Kaarle_Nordenstreng (haettu 15.7.2020).
- Yle Uutiset (2009): Suomen pitkäikäisimmästä professorista emeritus. Päivitetty 27.5.2009 klo 06.23. <https://yle.fi/uutiset/3-5256859> (haettu 15.7.2020).

PEKKA PERE JA JUKKA NYBLOM

Pere on tilastotieteen yliopistonlehtori Tampereen yliopistossa. Nyblom on tilastotieteen professori (emeritus) Jyväskylän yliopistosta.